

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

RƏŞAD ƏHMƏDXAN OĞLU QARDAŞOV

**AZƏRBAYCANDA KİTABXANAÇILIQ TƏHSİLİ
(YARANMASI, İNKİŞAFI VƏ MÜASİR VƏZİYYƏTİ)**

**İxtisas: 3356.01 – Kitabxanaşünashq,
biblioqrafiyaşünashq və kitabşünashq**

**Tarix üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın**

AVTOREFERATI

Bakı – 2015

Dissertasiya işi Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin “Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri” kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

Xəlil İsmayıl oğlu İsmayilov
Əməkdar mədəniyyət işçisi,
tarix üzrə elmlər doktoru, professor

Elmi məsləhətçi:

Nadir İslam oğlu İsmayilov
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Rəsmi opponentlər:

Rüfət Lətif oğlu Hüseynzadə
pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor

Şəfəq İsrail qızı İslamova
tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Aparıcı təşkilat:

**Azərbaycan Dövlət Pedaqoji
Universitetinin “Azərbaycan tarixi”
kafedrası**

Dissertasiya işinin müdafiəsi 22 dekabr 2015-ci il saat 11⁰⁰-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının 23 iyul 2015-ci il tarixli 144 sayılı əmrinə əsasən Bakı Dövlət Universitetində yaradılmış Birdəfəlik Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1148. Bakı şəhəri, Z.Xəlilov küçəsi 23. 2 saylı tədris korpusu, 4-cü mərtəbə, 405 saylı auditoriya.

Dissertasiya ilə Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Avtoreferat noyabr 2015-ci ildə göndərilmişdir.

**Birdəfəlik Dissertasiya
Şurasının elmi katibi:**

**pedaqogika üzrə fəlsəfə
doktoru, dos. E.Y.Əhmədov**

DISSERTASIYANIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Tədqiqatın aktuallığı. İnformasiya cəmiyyətində sosial-iqtisadi sahələrdə rəqabətin gücləndiyi, habelə təbii resursların tədricən tükəndiyi bir vaxtda təhsilin rolu daha da artmaqdadır. XXI əsrdə yüksək intellektə malik insan kapitalının formalaşmasında, davamlı inkişafa zəmin yaradan güclü iqtisadiyyatın qurulmasında təhsilin, xüsusilə ali təhsilin rolu son dərəcə aktuallıq kəsb etməkdədir. Dövlətlərarası integrasiya prosesinin sürətləndiyi bir şəraitdə təhsilin və elmin beynəlxalq standartlar səviyyəsində inkişafı, təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinin genişləndirilməsi zamanın tələbinə çevrilmişdir.

Uzun illər ərzində tədrisin təşkilində, elmi tədqiqat işlərinin istiqamətlərinin seçilməsində və kadrların hazırlanmasında müəyyən nailiyyətlər əldə etmiş təhsil müəssisələrinin təcrübəsinin öyrənilməsi təhsilin inkişafı üçün çox faydalıdır. Çünki hər bir xalqın milli şüurunun formalaşması onun elm və təhsilinin inkişafı ilə şərtlənir. Elə buna görə də Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev demişdir: “Təhsil elə bir sahədir ki, bunsuz xalqın, dövlətin inkişafı yoxdur”¹.

Azərbaycan təhsilinin inkişafını qabaqcıl ölkələrin təhsil sistemlərinə integrasiyasız, onlardan təcrid edilmiş şəkildə təsəvvür etmək mümkün deyildir. Buna görə də respublikamızda həyata keçirilməsinə başlanılan Bolonya prosesinin əsas mahiyyəti Avropa universitetlərinə integrasiya deməkdir. Bu prosesin əsas tələbi istər müəllim, istərsə də tələbə heyəti arasındakı fəallığa müəyyən dərəcədə müstəqilliyin verilməsidir. Bu prosesin Azərbaycan üçün vacibliyi ölkədə inkişaf edən bazar iqtisadiyyatı şəraitində gənclərin qarşısında aktual məsələlər qoymaqla təhsil islahatlarının uğurla həyata keçirilməsindədir. Bu, ilk növbədə, ölkə üçün vacib olan istiqamətləri və ixtisaslaşmanı müəyyən etməklə alınmış biliklərin tətbiqi sahələrini müəyyənləşdirir, gənclərin dünyada baş verən proseslərə yaradıcı, analitik və tənqidi təfəkkürlə yanaşmasını təmin edir.

Son zamanlar müstəqil Azərbaycanda sosial-iqtisadi və elmi-mədəni istiqamətlərdə ciddi irəliləyişlərin baş verməsi, təhsil sahəsində beynəlxalq standartlara uyğun islahatların aparılması, ali məktəblərin Bolonya

¹ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin çıxışı// “Azərbaycan” qəz., 1995, 6 iyun.

prosesinə sürətlə integrasiya etməsi elm və təhsil müəssisələrinin qarşısında təxirəsalınmaz vəzifələr qoyur. Bu vəzifələr Prezident İlham Əliyevin 2009-cu il sentyabrın 5-də imzaladığı sərəncamla qüvvəyə minmiş “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda təsbit edilmişdir.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycanda ali kitabxanaçı-biblioqraf-informasioloq kadrların hazırlanmasında və kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiya-şünaslıq və kitabşünaslıq elmləri üzrə əsas elmi mərkəz 1947-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsi nəzdində təşkil edilmiş, 1958-ci ildə Şərqşünaslıq fakültəsinin nəzdinə köçürülmüş (həmin vaxt Şərqşünaslıq fakültəsinin tələbə kontingenti olduqca az idi və bu səbəbdən Kitabxanaçılıq şöbəsinin buraya köçürülməsi zərurəti yaranmışdı), 1962-ci ildən bu günədək müstəqil fakültə kimi fəaliyyət göstərən Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsidir.

Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsili XX əsrin 20-ci illərindən ilk kitabxanaçılıq kursları şəklində başlayaraq ali kitabxanaçılıq pilləsinə kimi böyük inkişaf yolu keçmişdir. Ayrı-ayrı dövrlərdə həmin sahədə ciddi islahatlar aparılmış, kitabxanaçılıq təhsilinin məzmunu, ona verilən tələblər xeyli dəyişdirilmiş və dövlət səviyyəsində bir sıra mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu zəngin sənəd kütləsinin üzə çıxarılıb təhlil edilməsi, onların müasir dövrün tələbləri baxımından təkmilləşdirilməsinin nəzəri-konseptual bazasının yaradılması öz həllini gözləyən amillərdən hesab edilə bilər. Bütün bu məsələlərin araşdırılması hazırkı dissertasiya işinin aktuallığını şərtləndirən faktorlar sistemi kimi olduqca əhəmiyyətlidir.

Tədqiqatın öyrənilmə səviyyəsi. Problemin mənbəşünaslığının öyrənilməsi göstərir ki, “Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsili (yaranması, inkişafı, müasir vəziyyəti)” mövzusunun ayrı-ayrı aspektləri görkəmli alim və tədqiqatçıların sanballı elmi əsərlərində müəyyən qədər araşdırılmış, XX əsrin 20-ci illərindən başlayaraq bu sahəyə dair bir sıra tədqiqat əsərləri meydana gəlmiş, xeyli elmi məqalələr yazılmışdır.

Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin yaranması və inkişafı məsələlərini elmi cəhətdən öz əsərlərində ilk dəfə milli kitabxanaşünaslıq elminin banisi, kitabxana işi tarixinin görkəmli tədqiqatçısı, ali kitabxanaçılıq təhsilinin təşkilatçılarından və nəzəriyyəçilərindən biri, Əməkdar elm xadimi, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Xələfov araşdırmışdır. Alimin zəngin elmi yaradıcılığında, o cümlədən Azərbaycanda kitabxana işinin tarixinə həsr etdiyi namizədlik və doktorluq dissertasiyalarında, habelə dərslik və monoqrafiyalarında, eyni zamanda, dövrü mətbuatda dərc edilmiş məqalələrində həmin problemin ayrı-ayrı istiqamətləri geniş şərh

edilmişdir. Alimin, xüsusilə “Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsili” və “Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsili” adlı fundamental monoqrafiyalarında kitabxanaçılıq təhsilinin əsas inkişaf dövrləri əhatə edilmiş, müəyyən problemlərin həllinə xidmət göstərilmiş, sözügedən problemin ayrı-ayrı istiqamətləri geniş şəkildə şərh olunmuşdur¹.

Dissertasiya işinin ayrı-ayrı aspektləri müxtəlif dövrlərdə ayrı-ayrı kitabxanaşünas alim və tədqiqatçıların elmi əsərlərində araşdırılmışdır. Milli kitabxanaşünaslıq məktəbinin nümayəndələrindən prof. X.İsmayilov¹, prof. Z.Əliyev, prof. B.Allahverdiyev, dos. N.İsmayilov, dos. K.Aslan², dos. M.Məmmədov, dos. E.Əhmədov və başqaları öz elmi tədqiqat işlərində problemin müxtəlif istiqamətlərinə dair bir sıra əsərlər çap etdirmiş, müəyyən mülahizələrini söyləmiş və onları sistemləşdirməyə çalışmışlar.

Bu baxımdan hazırkı dissertasiyada kitabxanaçılıq təhsilinin formalaşması mərhələləri Azərbaycanın müstəqilliyi illərində ilk dəfə olaraq kompleks şəkildə araşdırılmışdır.

Tədqiqatın obyektı Azərbaycan Respublikasında kitabxanaçılıq təhsilinin tarixi, inkişafı, müasir vəziyyəti və təkmilləşdirilməsi yollarının tədqiq olunması təşkil edir. Tədqiqat məqsədilə Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi əsas obyekt kimi seçilmişdir.

¹ Xələfov A. Azərbaycan kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafı. Bakı, 1987, 130 s.; Azərbaycan ali kitabxanaçılıq təhsili. Bakı, 1998, 124 s. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik (3 hissədə). H.1-2. B., 2001, 400 s.; Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik (3 hissədə). H.3. B., 2003, 314 s.; H.Əliyev və Azərbaycan kitabxana işi. B., Azərnəşr, 2006, 321 s.; Azərbaycan kitabxana işinin tarixi: Dərslik (3 hissədə). H.2. B.: BUN, 2007, 552 s.

¹ İsmayilov X. Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi (1918-2000): Monoqrafiya. B., 2000, 440; Azərbaycan kitabxanaların metodik təminat sisteminin təkmilləşdirilməsinin bəzi məsələləri // Bakı Universitetinin Xəbərləri: Humanitar elmlər seriyası, 2002, №2, s.144-148.

² Aslan K. Azərbaycan təhsil sisteminə kitabxana-informasiya xidməti: Dərs vəsaiti. Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2007, 130 s.; Aslan K. Elm və təhsil fədaisi: Monoqrafiya (Prof. A.Xələfovun həyat və fəaliyyəti haqqında). Bakı, 2006, 240 s.; Kitab mədəniyyətimizin ağsaqqalı (Prof. A.Xələfov haqqında) // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya, 1997, №1, s.55-65; Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminin formalaşmasında və ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında professor A.Xələfovun tarixi missiyası // Kitabxanaşünaslıq və informasiya, 2012, №3 (9), s.35-49; Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi – 65 // Kitabxanaşünaslıq və informasiya, 2012, №3 (9), s.12-34.

Tədqiqatın predmeti Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin təşəkkülü, inkişaf mərhələləri, qanunauyğunluqları, müasir vəziyyəti, təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin və yollarının müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Dissertasiya işinin qarşısında duran başlıca məqsəd Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin təşəkkülü, inkişafı, müasir vəziyyəti və təkmilləşdirilməsi yollarının araşdırılması və öyrənilməsidir.

Tədqiqatın məqsədi aşağıdakı konkret vəzifələrin yerinə yetirilməsi zərurətini qarşıya qoymuşdur:

- Azərbaycanda ilk kitabxanaçılıq kurslarının təşkili və formalaşmasının spesifik xüsusiyyətlərinin tədqiq edilməsi;
- Respublikada kitabxanaçılıq üzrə orta ixtisas təhsilinin yaranmasının və inkişaf xüsusiyyətlərinin tədqiq edilməsi;
- Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsilinin yaranması və formalaşması mərhələlərinin öyrənilməsi, onun inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi;
- Kitabxanaçılıq peşəsinin professioqrammasının müəyyənləşdirilməsi;
- Tədqiq edilən dövrdə Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsili üzrə tətbiq edilmiş tədris planlarının öyrənilməsi, onların quruluşunun təhlil edilməsi, kitabxanaçı-biblioqraf kadr hazırlığının strategiyasının müəyyənləşdirilməsi;
- Kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sisteminin vəziyyətinin araşdırılması;
- Kitabxanaçılıq təhsilinin elmi metodik təminatının öyrənilməsi;
- Müstəqillik illərində kitabxanaçılıq təhsilinin inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi;
- Ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında kitabxanaşünaslıq elminin və kitabxanaçılıq təcrübəsinin rolunun tədqiq edilib ümumiləşdirilməsi;
- Xarici ölkələrin kitabxanaçılıq təhsili ilə Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin qarşılıqlı müqayisə edilməsi, konkret nəticələrin çıxarılması;
- Kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadənin vəziyyətinin müəyyənləşdirilməsi;
- Respublikada ali kitabxanaçılıq təhsilinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində əsaslandırılmış elmi-praktiki tövsiyə və təkliflərin verilməsi.

Tədqiqatın metodları. Dissertasiya işində bir-birini tamamlayan kompleks metodlardan istifadə edilmişdir. Eyni zamanda sahə üzrə sənədlər təhlil edilmiş, bu zaman sistemli yanaşma metodu əsas götürülmüş, araş-

dırılan problemə dair ədəbiyyatın nəzəri və təcrübi təhlilinə diqqət yetirilmişdir. Bununla yanaşı, tarixilik metoduna üstünlük verilmiş, eləcə də müqayisəli statistik metodlara müraciət olunmuşdur.

Tədqiqatın mənbəşünaslıq bazası. Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin yaranması, inkişafı və müasir vəziyyətini öyrənmək üçün mütəxəssislərin bu sahədə apardıqları bir sıra tədqiqatlar, dövrü mətbuat materialları, elm, təhsil, maarif, mədəniyyət məsələləri üzrə müxtəlif növü və tipli ədəbiyyat dissertasiya işinin mənbəşünaslıq bazasını təşkil edir.

Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsasları. Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsasını Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, informasiya texnologiyaları və kitabxana işi haqqında qanunlar, kitabxanaşünaslıq və bibliografiyaşünaslıq sahəsində aparılmış tədqiqatlar, kitabxanaşünas və bibliografiyaşünas alimlərin zəngin təcrübəsi nəticəsində meydana çıxan elmi tədqiqat işlərinin tövsiyələri təşkil edir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Dissertasiyanın elmi yeniliyi aşağıdakı amillərlə səciyyələnir:

- dissertasiya işi arxiv sənədləri, faktiki və statistik materialların elmi dövriyyəyə daxil edilməsi əsasında Azərbaycan Respublikasında kitabxanaçılıq təhsilinin formalaşmasını, inkişaf mərhələlərini, müasir vəziyyətini, yeniləşməsi problemlərini əks etdirən ilk kompleks xarakterli elmi tədqiqat əsəridir;

- dissertasiya işində ilk dəfə olaraq Azərbaycan Respublikasında kitabxanaçılıq təhsilinin yaranması və tarixi inkişaf mərhələləri sistemli şəkildə tədqiq edilmişdir;

- dissertasiya işində Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin nümunəsində kitabxanaçılıq təhsilinin cəmiyyətdəki və ümumi təhsil sistemindəki rolu üzə çıxarılmış, kitabxanaçılıq təhsilinin məzmunu tam olaraq açılmış, ona verilən tələblər geniş təhlil edilmiş, mühüm elmi ümumiləşdirmələr aparılmışdır;

- tədqiqatda respublikamızda kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemi və bu sistemdə iştirak edən elmi-metodik mərkəzlərin fəaliyyəti şərh olunmuşdur (Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası, M.F.Axundov adına Milli Kitabxana, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası, Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası və s.);

- tədqiqat işində ilk dəfə olaraq kitabxanaçılıq təhsilinin Bolonya təhsil sistemində əks olunması xüsusiyyətləri tədqiq olunmuş, bu sahədə Bolonya prosesinin tələblərindən irəli gələn məsələlər şərh edilmiş,

həmçinin dövlət tələblərindən irəli gələn bir sıra ümumiləşdirmələr verilmişdir;

- tədqiqatda müstəqillik illərində Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin inkişaf dinamikası göstərilmiş və perspektivləri müəyyənləşdirilmiş, eyni zamanda beynəlxalq əlaqələrin bu sahəyə müsbət təsiri əks olunmuşdur;

- tədqiqat işində Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadənin vəziyyəti təhlil olunmuşdur;

- tədqiqatda Azərbaycan Respublikasında kitabxanaçılıq təhsilinin bütövlükdə informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin tələblərinə uyğun inkişafı üçün bir sıra ümumiləşdirilmiş tövsiyə və təkliflər verilmişdir.

Tədqiqatın təcrübi əhəmiyyəti. Dissertasiyanın elmi nəticələrindən, irəli sürülən təklif və tövsiyələrdən aşağıdakı istiqamətlərdə istifadə edilə bilər:

- Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin hərtərəfli öyrənilməsi və dünya standartlarına cavab verməsi sahəsində əməli tədbirlərin həyata keçirilməsində;

- Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin bazası sayılan BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin bakalavr və magistr pillələrində kitabxanaçılıq təhsilinin məzmununu açan ixtisas fənlərinin: “Kitabxanaşünaslığa giriş”, “Kitabxana işinin tarixi”, “Azərbaycanda kitabxana işinin təşkili və idarə olunması”, “Kitabxana-informasiya texnologiyaları”, “Kitabxanaların elmi-metodik təminatı”, “Kitabxana xidməti”, “Kitabxana və fasiləsiz təhsil” və s. fənlərin elmi-nəzəri bazasının təkmilləşdirilməsində.

Tədqiqatın aprobasiyası. Dissertasiya işinin mövzusu Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri kafedrasının və Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin Elmi Şurasının iclaslarında təsdiq olunmuşdur.

Dissertasiya işi Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiya işinin əsas müddəaları və elmi nəticələri ümumiləşdirilmiş şəkildə müəllifin elmi-nəzəri jurnallarda dərc edilmiş 20 məqaləsində öz əksini tapmışdır.

Aparılan tədqiqatın materiallarından hazırda BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində tədris edilən bir çox ixtisas fənlərinin tədrisində istifadə edilir.

Dissertasiyanın quruluşu və həcmi. Dissertasiyanın quruluşu tədqiqatın məqsəd və vəzifələrinə uyğun müəyyənləşdirilmişdir. Dissertasiya işi giriş, 3 fəsil, nəticə, istifadə edilmiş ədəbiyyatın biblioqrafik siyahısından ibarətdir.

DİSSERTASIYANIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiya işinin “Giriş”ində mövzunun aktuallığı əsaslandırılmış, problemin öyrənilmə səviyyəsi, tədqiqatın məqsədi, vəzifələri, obyekt, predmeti, nəzəri-metodoloji əsasları, tədqiqat metodları, elmi yeniliyi, aprobeasiyası haqqında məlumat verilmişdir.

Dissertasiya işinin I fəslı **“Kitabxanaçılıq təhsilinin yaranması və inkişaf mərhələləri”** adlanır. Bu fəsil “İlk kitabxanaçılıq kurslarının təşkili”, “Kitabxanaçılıq üzrə orta ixtisas təhsilinin yaranması”, “Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsilinin yaranması və onun formalaşması mərhələləri” adlı üç yarım-fəsildən ibarətdir.

“İlk kitabxanaçılıq kurslarının təşkili, adlanan I yarım-fəsildə XX əsrin əvvəllərindən müasir dövrədək Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin keçdiyi yola nəzər salınmış, ilk kitabxanaçılıq kurslarının təşkili, təşəkkülü, inkişaf mərhələləri və formalaşması haqqında elmi fikirlər sistemli şəkildə ümumiləşdirilmiş, eyni zamanda bir sıra faktlara aydınlıq gətirilmiş və tarixi dəqiqləşdirmələr aparılmışdır. Bu fəsildə, eləcə də Azərbaycanda kitabxanaçılıq üzrə orta ixtisas təhsilinin yaranması, müəllimlərin peşə səviyyəsi, tədris planları, ilk vəsaitlər və s. haqqında araşdırmaların nəticələri əks etdirilmişdir. Kitabxanaçılıq üzrə orta ixtisas təhsili müəssisələrini bitirən kadrların ölkə kitabxanalarının işində iştirakı, kitabxanaşünaslıq biliklərinin formalaşması və təbliğində rol oynadıqları və bütövlükdə Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafında bu orta ixtisas kitabxanaçılıq təhsili müəssisələrinin fəaliyyəti kompleks tədqiq edilərək ümumiləşdirilmişdir.

“Kitabxanaçılıq üzrə orta ixtisas təhsilinin yaranması” adlanan II yarım-fəsildə göstərilmişdir ki, Azərbaycanda ali və orta ixtisaslı peşəkar kitabxanaçı kadrların hazırlanması sahəsində zəngin təcrübə qazanılmışdır. Sovet hakimiyyəti illərində kitabxanaçılıq təhsili sisteminin yaradılması sözün həqiqi mənasında mədəni quruculuq sahəsində əldə edilmiş ən əhəmiyyətli uğurlardan sayıla bilər.

Elmi-pedaqoji mənbələrə əsaslanaraq Azərbaycanda kitabxanaçı kadrların hazırlanması prosesinin ilk kitabxanaçılıq kurslarından universitet təhsilinə qədər uzun yol tədqiqata cəlb edilmişdir. Xüsusi qeyd edilmişdir ki, hələ sovet hakimiyyətinin ilk illərində dövlət dekretləri ilə bütün kitabxanalar milliləşdirilmiş və yeni kitabxanaların təşkili üçün müəyyən tədbirlər həyata keçirilməyə başlanmışdı. Nəticədə, cəmi bir neçə ay müddətində Azərbaycanda 234 210 nüsxə kitab fonduna malik 45 kitabxana təşkil edilmişdi. 1925-ci ildə isə respublikamızda 584 177 nüsxə kitab fonduna malik 91 kitabxana fəaliyyət göstərirdi. Sonrakı illərdə şəhər, qəza və rayon mərkəzləri ilə yanaşı olaraq, kiçik yaşayış məntəqələrində və kənd yerlərində də kitabxanaların təşkil edilməsinə başlanılmışdı.¹

1920-1930-cu illərdə Azərbaycanda kitabxanaçı kadrlar yalnız vaxtaşırı təşkil edilən biraylıq, üçaylıq, bəzən isə altıaylıq kurslarda hazırlanırdı. Kitabxana quruculuğu bünövrəsinin qoyulmasında və möhkəmləndirilməsində yaxından iştirak etmiş ilk mütəxəssis kitabxanaçılar məhz bu kursların yetirmələri idilər. Bu yarımfəsilə həmçinin Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Sovetinin qərarı ilə 1938-1939-cu tədris ilindən Bakı Kitabxanaçılıq Texnikumunun (indiki Bakı Humanitar Kolleci) fəaliyyətə başlamasının tarixi zərurəti əsaslandırılmışdır. Arxiv sənədlərinə və elmi mənbələrə əsaslanaraq göstərilmişdir ki, həmin dövrdə Azərbaycanda kitabxanaların, o cümlədən elmi və xüsusi kitabxanalar şəbəkəsinin sürətlə genişlənməsi, on minlərlə cild kitab fondlarına malik böyük kitabxanaların meydana gəlməsi, kitabxana işi prosesinin getdikcə mürəkkəbləşməsi, əhalinin ümummədəni səviyyəsinin yüksəlməsi, oxucuların sayının durmadan artması mütəxəssis kitabxanaçı kadrlara tələbatı daha da artırırdı.

Bu məsələdən bəhs edən prof. A.Xələfov yazır: “Respublikamızda mədəni inqilabın qalib gəlməsi, əhalinin səviyyəsinin durmadan yüksəlməsi kitabə və mütaliyəə böyük tələbat yaratmışdı. Bu tələbatın ödənilməsində kitabxana işinin əvəzsiz rolu nəzərə alınaraq əhaliyə kitabxana xidmətinin elmi əsaslar üzərində qurulması zərurəti meydana çıxırdı. Oxucu kontingentinin tərkibində baş vermiş dəyişikliklər kitabxanaçıların səviyyəsinin yüksəldilməsini tələb edirdi. Azərbaycanda meydana gəlmiş yeni şəraitin maraqlarına cavab verə bilən, öz elmi, pedaqoji ustalığı, intellektual səviyyəsi ilə fərqlənən, ali kitabxanaçılıq təhsili olan, sənətinin bütün

¹ Xələfov A. Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsili. Bakı, 1998, s.25.

incəliklərinə yiyələnən kadrlar lazım gəlirdi. Ancaq respublikada belə kitabxanaçılar yox dərəcəsi idə”¹.

Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsilinin yaranması və onun formalaşması mərhələləri” adlanan III yarımfəsildə ilk növbədə belə bir fakt da vurğulanmışdır ki, SSRİ-də ilk universitet ali kitabxanaçılıq təhsili məhz Azərbaycanda təşkil edilmişdir. BDU-da Kitabxanaçılıq şöbəsinin yaradılmasında Azərbaycanın tanınmış elm və mədəniyyət xadimlərinin, o cümlədən 1944-1950-ci illərdə bu ali təhsil ocağının rektoru olmuş akademik Abdulla Qarayevin, respublika Nazirlər Soveti yanında Mədəni-Maarif Müəssisələri Komitəsinin sədri Süleyman Rəhimovun mühüm rolu olmuşdur. Respublikamızda ali təhsilli kitabxanaçı kadrlara böyük tələbat nəzərə alınaraq 1955-ci ildə Kitabxanaçılıq şöbəsinin qiyabi Azərbaycan bölməsi təşkil olunmuş və birinci il həmin bölməyə 12 tələbə qəbul edilmişdir. Bununla da, zəngin iş təcrübəsinə malik kitabxanaçılar istehsalatdan ayrılmadan ali ixtisas təhsili almaq imkanı qazandılar.

1959-cu ildə isə qiyabi Kitabxanaçılıq şöbəsinin rus bölməsi yaradıldı və ilk dəfə buraya 16 tələbə qəbul edildi. Zaqafqaziyada yeganə olan bu bölmədə Gürcüstan və Dağıstandan gələn gənclər də yüksək kitabxanaçı-bibliograf ixtisasının sirlərinə yiyələnməyə başladılar¹.

1947-ci ildən 1958-ci ilədək Filologiya fakültəsinin nəzdində fəaliyyət göstərən Kitabxanaçılıq şöbəsində kadr hazırlığında Əli Sultanlı, Cəfər Xəndan, Məmməd Cəfər Cəfərov, Məmməd Arif Dadaşzadə, Həmid Araslı, Feyzulla Qasımzadə, Mir Cəlal Paşayev, Məmmədhüseyn Təhməsinib, Muxtar Hüseynzadə, Ələvsət Abdullayev, Cəfər Cəfərov, Əliheydər Qəhrəmanov, Bəxtiyar Vahabzadə, Pənah Xəlilov, Mehdixan Vəkilov, Abbas Zamanov və başqa məşhur alimlərin xüsusi rolu qeyd edilmişdir. Göstərilmişdir ki, Filologiya fakültəsi müasir Kitabxanaçılıq-İnformasiya fakültəsinin yaranmasında mühüm baza rolunu oynamışdır.

Azərbaycan Dövlət Universitetində müstəqil Kitabxanaçılıq fakültəsinin yaranmasının tarixi zərurətini qeyd edərək mövcud şərait təhlil olunmuşdur. Göstərilmişdir ki, 1958-ci ildə ADU-da ayrıca Şərqsünaslıq fakültəsinin yaranması qərara alınmışdı. Lakin burada təhsil alan tələbələrin sayı az olduğundan rektorluq Kitabxanaçılıq şöbəsini də müvəqqəti olaraq bu fakültənin nəzdinə verməyi qərara almışdı. O vaxt Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müəllimləri bu məsələyə narazılıqlarını bildirsələr də, onların

¹ Xələfov A. Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsili. Bakı, 1998, s.32.

¹ Xələfov A. Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsili. Bakı, 1998, s. 55.

etirazı nəzərə alınmadı və Kitabxanaçılıq şöbəsi 1958-ci ildən 1962-ci ilədək Şərqsünaslıq fakültəsinin nəzdində fəaliyyət göstərdi.

Lakin Filologiya fakültəsindən fərqli olaraq Şərqsünaslıq fakültəsinin profili Kitabxanaçılıq şöbəsinin profilinə uyğun gəlmədiyinə görə kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya elmi ilə bağlı olan məsələlər burada lazımi səviyyədə müzakirəyə çıxarıla və həll edilə bilmirdi. Bundan başqa, yeni fakültədə əvvəlki ictimai mühit, yaradıcılıq atmosferi, qaynar elmi həyat yox idi.

Bunu nəzərə alaraq Təhsil Komitəsi ADU-da kitabxanaçı kadrların hazırlanması vəziyyətini yoxlayıb müzakirə etmək üçün xüsusi komissiya yaratmışdı. Komissiya Universitetin Şərqsünaslıq fakültəsi yanında Kitabxanaçılıq şöbəsinin işini yoxlamış, burada tələbə kontingentinin tərkibini, Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya kafedrasının elmi potensialını araşdırmışdı. Yoxlama zamanı məlum olmuşdu ki, son illər kafedraya gənc qüvvələr cəlb olunmuş, respublikamızda ilk dəfə olaraq kitabxana işinin tarixinə dair dissertasiya müdafiə edilmiş, kitabxanaşünaslıq üzrə elmlər namizədi yetişmişdir. Kitabxanaçılıq şöbəsinin yetirməsi Abuzər Alı oğlu Xələfov 1962-ci ildə “Sovet Azərbaycanında kitabxana işinin tarixindən (1920-1933-cü illər)” mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdı. Kitabxanaçılıq şöbəsinin bu göstəricilərini və elmi potensialını nəzərə alan komissiya əyani və qiyabi şöbələri birləşdirib müstəqil fakültə yaradılmasını məqsədəuyğun hesab etmişdi.

Ona görə də Azərbaycan KP MK-nın göstərişinə əsasən 1962-ci ilin avqust ayında respublika Nazirlər Sovetinin Ali və Orta İxtisas Təhsili Komitəsi həmin il sentyabrın 1-dən BDU-nun Şərqsünaslıq fakültəsi nəzdindəki Kitabxanaçılıq şöbəsinin əyani və qiyabi bölmələrinin birləşdirilməsi və müstəqil Kitabxanaçılıq fakültəsinin yaradılması haqqında əmr verdi. Həmin əmr əsasında isə BDU-nun rektoru, akademik Şəfaət Mehdiyev 1962-ci ilin sentyabrında əmr imzaladı. Bu əmrə əsasən həmin il oktyabrın 1-dən Universitetdə ayrıca Kitabxanaçılıq fakültəsi təşkil olundu. Kitabxanaçılıq şöbəsinin yetişdirməsi, Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya kafedrasının baş müəllimi, tarix elmləri namizədi Abuzər Xələfov Kitabxanaçılıq fakültəsinin ilk dekanı vəzifəsinə təyin edildi.¹

1963-cü ildə Kitabxanaçılıq fakültəsinin axşam şöbəsi yaradıldı. Axşam şöbəsinin təşkili Bakıda və Sumqayıtda yaşayıb işləyən kitabxanaçıların ali təhsil almaları üçün əlverişli şərait yaratdı.

¹ Aslan K. Elm və təhsil fədaisi. Bakı. BDU nəşriyyatı, 2006. – s. 17

1990-cı illərdə fakültə rəhbərliyi yenidən yuxarı təşkilatlara müraciət edərək, kitabşünaslıq və kitab ticarətinin təşkili ixtisasına böyük tələbat olduğunu əsaslandırdı və bu şöbənin bərpasına çalışdı. Bu məsələnin müsbət həllində Azərbaycan Nazirlər Soveti yanında Dövlət Mətbuat Komitəsinin sədri Rəşid Mahmudovun xüsusi rolu oldu. Məhz onun yaxından köməyi sayəsində respublika hökuməti bu barədə müsbət qərar çıxardı. Beləliklə, həmin şöbənin yenidən bərpa olunması istiqamətində uzun illər ərzində aparılan gərgin mübarizə öz bəhrəsini verdi. Hazırda fakültədə Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrası fəaliyyət göstərir.

Kitabxanaçılıq fakültəsinin qazandığı elmi və tədris uğurlarını təhlil edərkən göstərilmişdir ki, XX əsrin 70-80-ci illərində Kitabxanaçılıq fakültəsi Sovet İttifaqı miqyasında aparıcı yer tuturdu. Buna görə də SSRİ Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyi ölkədəki ali məktəblərin Kitabxanaçılıq fakültələri üçün tədris proqramlarını hazırlayıb tərtib etməyi məhz ADU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsinin rəhbərliyindən tapşırılmışdır. Hazırlanan bu tədris planı 1984-1990 –cı illərdə ittifaq nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş və əsas normativ sənəd tətbiq edilmişdir.

Dissertasiya işinin II fəslı **“Kitabxanaçılıq təhsilinin məzmunu və ona verilən tələblər”** adlanır. II fəslin yarımfəsilləri **“Kitabxanaçılıq peşəsinin professioqramması”** **“Tədris planları, onların quruluşu, kitabxanaçı-bibliograf kadr hazırlığının strategiyasında rolu”**, **“Kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemi”** **“Kitabxanaçılıq təhsilinin elmi-metodik təminatı”** kimi mühüm məsələlər üzrə ətraflı araşdırmalar və elmi ümumləşdirmələr aparılmışdır.

“Kitabxanaçılıq peşəsinin professioqramması” adlanan I yarım-fəsildə kitabxanaçılıq peşəsinin professioqramma anlayışının mahiyyəti və məzmunu açılmış, burada vacib sayılan psixoloji və sosioloji meyillər ortaya çıxarılmış və onların ümumi nəzəri fonunda kitabxanaçılıq peşəsi professioqrammasının elmi-obyektiv təhlili verilmişdir. Həmçinin dünyanın məşhur kitabxanaşünas alimlərinin kitabxanaçılıq peşəsinin professioqramması haqqında əhəmiyyətli elmi fikirləri, nəzəri müddəaları göstərilmiş, bir sıra tövsiyələr irəli sürülmüşdür. Müasir informasiya cəmiyyətində kitabxanaçı peşəsinə verilən tələblər və ondan irəli gələn vəzifələr bu yarım-fəsildə əsas diqqət mərkəzində olmuşdur. Xarici ölkə təcrübələrinə və İFLA-nın proqram sənədlərinə əsaslanaraq Azərbaycan kitabxanaçıların informasiya cəmiyyətində yeri və vəzifələri müəyyənləşdirilmişdir.

“Tədris planları, onların quruluşu, kitabxanaçı-bibliograf kadr hazırlığının strategiyasında rolu” adlanan II yarım-fəsildə XX əsrin 40-ci

illərindən bu günə qədər ali Kitabxanaçılıq təhsili üçün təsdiq edilmiş tədris planları, onların quruluşu, həm keçmiş ittifaq həm də müstəqillik dövründə tədris planlarının müqayisəli təhlili, onların ümumi peşə hazırlığı, iş istiqamətinə nə dərəcədə uyğunluğu və s. haqqında ətraflı bəhs edilmişdir.

Burada qeyd olunur ki, ilk tədris planının 70-80 faizini filoloji elmlər təşkil edirdi. Zaman keçdikcə bu sahə üzrə mütəxəssis kadrların yetişməsi, xüsusilə də Rusiyada hazırlanan tədris planları ilə yaxından tanışlıq bu tədris planına dəyişiklik edilməsinə, ixtisas fənlərinin artırılmasına səbəb oldu və artıq 1955-ci ildə yeni fərqli tədris planı təsdiq olundu.

1955-ci ildə SSRİ Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş yeni tədris planı, bu plan əsasında hazırlanan ixtisas ədəbiyyatlarının nəşri, ixtisaslı kadrların formalaşması 1962-ci ildə müstəqil fakültənin yaranması üçün əsas faktorlardan biri idi.

Qeyd edək ki, Kitabxanaçılıq fakültəsi üçün ilk tədris planı 1964-cü ildə tərtib edilmişdir. Bu Kitabxanaçılıq təhsili üzrə üçüncü tədris planı idi. Bu tədris planı əvvəlki tədris planlarından ixtisas və baza fənnlərinin sayına, tədris üçün ayrılmış saatların miqdarına görə, peşə hazırlığına verilən tələblərə görə fərqlənirdi. İttifaq dövlətində ilk dəfə olaraq Vilnüs Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq şöbəsi və Azərbaycan Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsi 1969-1970-ci ildə 5 illik tədris planı əsasında tədrisə başladılar. Beşillik tədris planının qəbulunda professor Abuzər Xələfovun tarixi rolunu qeyd etmək lazımdır. Kitabxanaçılıq təhsili üçün bu dördüncü tədris planı özündən əvvəlki tədris planlarından köklü surətdə fərqlənirdi. İlk dəfə dövrün tələbinə uyğun olaraq heç bir tədris planında olmayan fənlər - ali riyaziyyat, iqtisadiyyat, hesablama texnikası, sənaye iqtisadiyyatı, elmi-texniki informasiya kimi fənnlərinin tədrisini nəzərdə tuturdu.

Bu plan kütləvi kitabxanalarla yanaşı, elmi-texniki kitabxanalar üçün də kadrların hazırlanmasını və 4 istiqamətdə ixtisaslaşmanı nəzərdə tutulurdu: 1) Kütləvi kitabxanalar; 2) Elmi kitabxanalar; 3) Texniki kitabxanalar; 4) Uşaq və məktəb kitabxanaları. 14 il (1970-1984) qüvvədə olan bu tədris planında keçilən elmi-texniki fənlərin tədrisi müasir texniki avadanlıqlarla və proqram təminatı ilə işləyə bilən kitabxanaçı kadrların hazırlanmasını təmin etdi.

1984-1985-ci dərslər ilində növbəti, sayca beşinci tədris planı tətbiq olunmağa başladı. Yeni təsdiq olunmuş tədris planı öz universallığı, elmiliyi ilə fərqlənirdi. Plan tərtib edilərkən universitetlərin və mədəniyyət

institutlarının tədris planlarından istifadə edilmiş, ən yaxşı cəhətlər nəzərə alınmışdı. Əvvəlki planda olan nöqsanlar düzəldilmiş, elm, mədəniyyət və texikanın son nailiyyətləri ilə bağlı yeni fənlər daxil edilmişdi. Planda ixtisas fənlərinə daha geniş yer verilmiş, onların saatları artırılmışdı. Vilyus Universitetinin tədris planında ixtisas fənləri üzrə 1700 saat dərs olduğu halda, ADU-nun yeni tədris planında 2000 saatdan artıq idi. Əvvəlki plandan fərqli olaraq kitabxanaların vəzifələrinə uyğun yeni fənlər ixtisaslaşmalara daxil edilmişdi.

II yarımfəsildə müstəqillik illərində Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsili üçün tədris planları tədqiqatın əsas obyektinə kimi götürülmüşdür. Bu zaman Rusiya və qərb ölkələrinin təcrübəsi müqayisəli təhlil üçün öyrənilmişdir. Qeyd edilmişdir ki, 1993-cü ildən Azərbaycanda ali kitabxanaçı kadr hazırlığı 3 mərhələdə aparılır (bakalavr, magistr, doktor). Bakalavr hazırlığına 1993-1994-cü tədris ilində başlanmış, 1996-1997-ci tədris ilində ilk buraxılışı olmuşdur. 1997-1998-ci tədris ilindən isə magistr hazırlığına başlanmışdır. Hər iki mərhələnin tədris planları tərtib olunmuş, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmişdir. Bakalavr hazırlığının tədris planında, əsasən, ümumi ixtisas fənlərinin, əsaslı elmlərin öyrənilməsinə yer ayrılmışdır. Magistr hazırlığında isə ixtisaslaşmaya daha geniş yer verilmişdir.

2001-ci ildə BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsinin dövrün tələbinə uyğun olaraq Kitabxanaçılıq-informasiya adlanması ilə əlaqədar olaraq tədris planında yeni fənlərin daxil edilməsi günün vacib tələblərindən biri oldu və artıq bir sıra yeni informasiya yönümlü fənlər fakültədə tədris olunmağa başladı.

Bu fənnlər və Kitabxanaçılıq-informasiya ixtisasının bakalavr hazırlığının məzmununa və səviyyəsinə qoyulan minimum tələblər 2009-cu ildə təsdiq edilmiş dövlət standartında öz ətraflı şərhini tapmışdır.

II fəslin “Kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemi” adlanan yarım fəslində həm milli, həm də beynəlxalq təcrübənin qabaqcıl müddəaları əsasında belə bir qənaətə gəlinmişdir ki, cəmiyyətin bütün elmi-mədəni, sosial-siyasi və ictimai-iqtisadi sferalarında irəliləyiş, inkişaf, yeni-yeni təlimlər yalnız həmin sahə üzrə təşkil edilən fasiləsiz təhsil prinsipinin keyfiyyətindən və ümumi vəziyyətindən bilavasitə asılıdır. Kitabxanalar ümumcəmiyyət həyatının, mədəniyyətin, iqtisadiyyatın, siyasətin, elmin, kompleks şəkildə götürsək, cəmiyyətin mənəvi və intellektual potensialının inkişafına hərtərəfli xidmət göstərən sosial institutlar olaraq hər zaman fəaliyyət göstərdikləri cəmiyyətdən onların normal inkişafı üçün əsas

fundament sayılan kitabxanaçıların fasiləsiz sistemli təhsillə təmin edilməsini tələb etmişdir. Bu prinsipə əsaslanaraq dissertasiya işinin müvafiq bölmələrində respublikaya kitabxanaçılıq təhsili verən orta ixtisas və ali təhsil müəssisələrində kitabxanaçılıq təhsilinin fasiləsizliyi, mütəşəkilliyi, dinamikliyi, ardıcılığı, sistemliliyi və s. məsələlər ətrafı şəkildə tədqiqata cəlb etmiş və sanballı elmi ümumiləşdirmələr aparılmışdır.

II fəslin “Kitabxanaçılıq təhsilinin elmi-metodik təminatı” yarım-fəslində XX əsrin ilk illərindən hazırkı dövrə qədər kitabxanaçılıq təhsilinin elmi metodiki təminat məsələləri tədqiqata cəlb edilmişdir. Xüsusilə dərslilər, dərslər vəsaitləri, monoqrafiyalar, metodiki göstəriş və vəsaitlər fənn proqramları, elmi məqalələr müqayisəli şəkildə təhlil edilmişdir. Həmçinin kitabxanaçılıq təhsili müəssisələrinin, müvafiq dövlət təşkilatlarının, bütün növ və tipindən olan kitabxanaların, elmi informasiya müəssisələrinin kitabxanaçılıq təhsilinin elmi-metodik köməkliyi məsələləri tədqiq edilmiş və elmi ümumiləşdirmələr aparılmışdır.

Dissertasiya işinin III fəslı **“Kitabxanaçılıq təhsilinin müasir vəziyyəti və inkişaf perspektivləri”** adlanır. Bu fəsl **“Müstəqillik illərində kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafı”, “Kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında kitabxanaşünaslıq elminin, kitabxanaçılıq təcrübəsinin rolu”, “Kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə”** yarım-fəsilərdən ibarətdir.

I yarım-fəsil **“Müstəqillik illərində kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafı”** adlanır. Məlum olduğı kimi Müstəqillik illərində “Mədəniyyət haqqında”, “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında”, “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunları, Azərbaycan Respublika Nazirlər Kabinetinin, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin, Təhsil Nazirliyinin, digər müvafiq dövlət təşkilatlarının əmr, sərəncam və göstərişləri də bütövlükdə kitabxana işinin, həmçinin kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafı üçün hüquqi-normativ bazanı təşkil edir.

Bu normativ-hüquqi bazaya əsaslanaraq informasiya cəmiyyətinin tələblərinə cavab verən kitabxana-informasiya fəaliyyətinin bütün aspektləri fənlərarası inteqrasiya əsasında tədris olunur və bu da fakültənin müasir dövrdə dinamik inkişafını təmin edir.

Qeyd olunub ki, fakültədə “Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya”, “Kitabxanaşünaslıq və informasiya”, “Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi” adlı elmi-nəzəri, metodik-təcrübi jurnallarının nəşri, bu nəşrlərin kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafına və milli kitabxanaşünaslıq elminin zənginləşməsinə töhfələr verməsi də diqqəti cəlb edən məsələlərdəndir.

Bu yarım fəsildə müstəqillik şəraitində kitabxanaçılıq təhsilinin, kitabxanaşünaslıq elminin inkişafına geniş nəzər salınmış, indiyə qədər yazılan dərslik, dərs vəsaiti, fənn proqramları, tədris metodik vəsaitlər, tədris planları və s. haqqında geniş tədqiqatların nəticəsi əks etdirilmişdir. Kitabxanaşünas alimlərin, o cümlədən Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin əməkdaşlarının elmi fəaliyyətinə geniş işıq salınmış, onların əsərləri, dissertasiya işləri və bu elmi işlərin istiqamətləri də araşdırılaraq geniş şərh edilmişdir.

Dissertasiya işinin **III fəslinin “Kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında kitabxanaşünaslıq elminin, kitabxanaçılıq təcrübəsinin rolu”** adlanan II yarım fəslində kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında kitabxanaşünaslıq elminin rolu və əhəmiyyəti barədə aparılan ətraflı tədqiqatların nəticəsi əks etdirilmişdir. Xüsusilə bir çox qabaqcıl xarici ölkələrdə kitabxanaçılıq təhsili ilə bağlı təcrübələr öyrənilmiş, ətraflı təhlil edilmiş, bir sıra əhəmiyyətli elmi ümumiləşdirmələr aparılmışdır. ABŞ və Rusiya kitabxanaçılıq təhsilini əsas götürərək Azərbaycan kitabxanaçılıq təhsilinin müasir vəziyyəti müqayisəli təhlil olunmuş, bolonya təhsil prosesinin baza prinsiplərini, tələbə mobilliyini əldə rəhbər tutaraq inkişaf perspektivlərinin əsas istiqamətləri müəyyən edilmişdir.

“Kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə” adlanan III yarım fəslində informasiya cəmiyyətində ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının rolu və əhəmiyyəti hərtərəfli aydınlaşdırılmış, müasir kitabxanaşünaslıq elmi üçün ümumiləşdirmələr aparılmışdır.

İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları müasir kitabxana informasiya fəaliyyətinin ayrılmaz hissəsi kimi xarakterizə edilmiş, yeni rəqəmsal kitabxana xidmətlərinin, texnoloji əməliyyatların həyata keçirilməsində tələb olunan baza bilikləri və bu biliklərin çatdırılmasında müasir təlim metodlarında istifadə bu yarım fəsildə öz əksini tapmışdır. Bu yarım fəsildə distant və fasiləsiz ali kitabxanaçılıq təhsilinin təşkili üçün zəruri metodika işlənmişdir.

Beləliklə, 65 ildən artıq müddətdə ali kitabxanaçılıq təhsili 5 mindən çox yüksək ixtisaslı kadr hazırlığını təmin etmişdir. Belə ki, 1952-1961-ci illər ərzində fakültəni əyani və qiyabi şöbə üzrə 250 nəfərə yaxın kadr bitirmişdir. Yaranandan, yəni 1962-ci ildən 1970-ci ilədək müstəqil Kitabxanaçılıq fakültəsini bitirən məzunların sayı 450 nəfər olmuşdur. 1971-1980-ci illərdə fakültənin məzunlarının sayı 800-ü keçmişdir. XX

əsrin 80-ci illərində fakültədə kadr hazırlığı əvvəlki onilliklə müqayisədə 2 dəfədən çox artaraq 2000 nəfərdən çox olmuşdur.

Hazırda fakültədə bakalavr pilləsi üzrə 430 tələbə təhsil alır. Onlardan 279 nəfər əyani, 151 nəfər isə qiyabi şöbənin tələbəsidir. Magistr pilləsində 40 nəfər magistrant təhsil alır. Fakültədə 3 aspirant və 8 dissertant elmi fəaliyyətini davam etdirir.

Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin yaranması və inkişafına həsr edilmiş dissertasiya işinin “Nəticə” hissəsində yaxın gələcəkdə bu sahənin optimallaşdırılmasına yönəlmiş bir sıra mühüm tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədilə müəyyən tövsiyələr verilmişdir ki, bu da həmin sahənin inkişafı ilə bağlı qəbul edilmiş rəsmi sənədlər və dövlət proqramı ilə tam uzlaşır¹.

Həmin tövsiyələri belə ümumiləşdirək olar:

– Müasir kitabxana fəaliyyətinin normal inkişafında kitabxanaçının peşə səviyyəsi, ümumi maraqları, dünyagörüşü, elmi bilik, bacarıq və vərdisləri çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Buradan belə bir məntiqi-elmi nəticə çıxır ki, müasir kitabxanaçı, ilk növbədə, öz ixtisasının sirlərini dərinlən bilən kitabxanaşünas alim, eyni zamanda biliklər mühəndisi və güclü sosioloji, psixoloji və pedoloji fəaliyyətlərə malik əsl kommunikator olmalıdır.

– Məlum olduğu kimi, cəmiyyətin bütün elmi-mədəni, sosial-siyasi və ictimai-iqtisadi sferalarında irəliləyiş yalnız həmin sahə üzrə təşkil edilən fasiləsiz təhsil prinsipinin kefiyyətindən və ümumi vəziyyətindən asılıdır. Ona görə də respublikada kitabxanaçılıq təhsilinin fasiləsizliyi, mütəşəkkilliyi, dinamikliyi, ardıcılığı, sistemliliyi daim diqqət mərkəzində saxlanılmalı, sanballı elmi ümumiləşdirmələr aparılmalı və mühüm nəticələr formalaşdırılmalıdır;

¹ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 1995, 34 s.; “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal (Bakı Universiteti Nəşriyyatı), 1999, №3, s.3-16; “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı // “Azərbaycan” qəz., 2007, 21 aprel.; Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət proqramı // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal (Bakı Universiteti Nəşriyyatı), 2008, №2, s.7-30.

– Dünyanın qabaqcıl ölkələrinin kitabxanaçılıq təhsili müəssisələrinin iş təcrübəsinə əsaslanaraq tələbə mobilliyi təmin edilməsi məqsədilə konkret əməli tədbirlər görülməlidir;

– Respublikamızda kitabxana işi sahəsində fəaliyyət göstərən müvafiq dövlət və qeyri-hökumət təşkilatlarının, beynəlxalq təşkilatların, assosiasiyaların ümumi fəaliyyətində kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafına kömək məsələsi diqqətdə saxlanılmalıdır;

– Respublikada kitabxanaçılıq təhsilinin elmi-metodik təminatı istiqamətində aparılan işlər daha da gücləndirilməli və bu sahədə qəbul olunmuş sənədlərin həyata keçirilməsi baxımından konkret işlər görülməlidir;

– Kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə prioritet olmalı və bu sahəyə dövlət və qeyri-dövlət təşkilatlarının maliyyə yardımı ayırmalarına nail olunmalıdır;

– Kitabxanaçılıq təhsilinin məzmunu və ona verilən tələblər müasir dövrün tələblərinə daha sürətlə və daha operativ şəkildə uyğunlaşdırılmalıdır;

– Yaxın onillik ərzində ölkə kitabxanaları şəbəkəsinin kadr potensialının möhkəmləndirilməsi, hazırlanan kadrların müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından səmərəli istifadəni mənimsəməsi məqsədilə xüsusi fasiləsiz distant təhsil və təlim proqramları hazırlanıb həyata keçirilməlidir. Bu məqsədlə respublika və xarici ölkə mütəxəssisləri bu işə cəlb edilməlidir.

Qeyd etdiyimiz təklif və tövsiyələrin həyata keçirilməsi Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin optimallaşdırılmasını təmin edər, müasir dövrdə yeniləşən Azərbaycanda bu mühüm sahənin daha səmərəli inkişafı üçün əsaslı zəmin yaradar.

Dissertasiyanın əsas məzmunu tədqiqatçının mövzu ilə bağlı çap olunmuş aşağıdakı elmi məqalə və tezislərində öz əksini tapmışdır:

1. Azərbaycanda kitabxanaçılıq üzrə orta ixtisas təhsilinin yaranması və inkişafı // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal (Bakı Dövlət Universiteti), 2010, №1 (26), s.28-34.

2. Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin yaranması //“Müasir informasiya məkanı və kitabxanalar” Respublika elmi konfransının tezisi və məruzələri. Bakı, 2010, s.5-6.

3. Kitabxanaçılıq təhsilinin professioqramması // Filologiya məsələləri (AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu), 2011, №12, 184-189.

4. Kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının rolu // Dil və ədəbiyyat: beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal (Bakı Dövlət Universiteti), 2011, № 4 (80), s.264-266.

5. Kitabxanaçılıq peşəsi üzrə fasiləsiz təhsil sistemi // Kitabxanaşünaslıq bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal (Bakı Dövlət Universiteti), 2012, №1 (30), s.55-59.

6. Kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında kitabxanaçılıq təcrübəsinin rolu // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal (Bakı Dövlət Universiteti), 2012, № 2 (29), s.51-63.

7. Kitabxanaçılıq təhsilinin elmi metodik təminatı // Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsilinə başlanılmasının 65, müstəqil Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin yaranmasının 50 illiyinə həsr olunmuş “İnformasiya cəmiyyəti və kitabxana-informasiya fəaliyyəti” mövzusunda Respublika elmi konfransının tezisləri: 20 dekabr. Bakı, 2012, s.25-27.

8. Kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında elmi kitabxanaşünaslığın rolu // Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin yaranmasını 65 illiyinə həsr olunmuş “Kitabxana-informasiya və nəşriyyat fəaliyyətinin müasir problemləri” adlı gənc tədqiqatçıların Respublika elmi konfransının tezisləri: 18 may. Bakı, 2012, s.52-54.

9. Kitabxanaçılıq təhsilinin elmi-metodik təminatı // Dil və ədəbiyyat: beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal (Bakı Dövlət Universiteti), 2012, № 4 (84), s307-311.

10. Kitabxanaçı-bibliograf kadr hazırlığında tədris planlarının rolu və əhəmiyyəti // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal (Bakı Dövlət Universiteti), 2012, № 2 (31), s.49-59.

11. Dünya kitabxanaçılıq təcrübəsi və Azərbaycan məktəbinin uğurları // Filologiya məsələləri (AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu), 2013, №1, 338-343.

12. Проблемы организации непрерывного образования по библиотечному делу // Вектор науки тальятинского государственного университета: Сер. Педагогика, Психология. Тольятти: Издательство Тольяттинского Гос. Университета, 2013, №1(12), с. 55-59.

13. Kitabxanaçılıq təhsilinə verilən müasir tələblər // Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 90 illiyinə həsr olunmuş “Heydər

Əliyev irsində kitab və kitabxana məsələləri” mövzusunda Respublika Elmi Konfransının tezisləri: 02 may 2013. Bakı, 2013, s.51-54.

14. Kitabxanaçılıq təhsilində beynəlxalq təcrübənin aktual problemləri // Kitabxanaşünaslıq bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal (Bakı Dövlət Universiteti), 2013, №1 (32), s.31-39.

15. Проблемы библиотечного образования // Общество, культура, личность. Актуальные проблемы социально-гуманитарного знания: Материалы III международной научно-практической конференции: 5-6 февраля 2013 года. Прага, 2013, с.158-160.

16. Усовершенствование учебных планов как ключевой фактор улучшения подготовки библиотечно-информационных кадров на библиотечно-информационном факультете Бакинского Государственного Университета // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. Курск, 2013, с.104-108.

17. Развитие высшего библиотечного образования Азербайджана в годы независимости // XXI век: Итоги прошлого и проблемы настоящего: научно-методический журнал: Сер. Социально-гуманитарные науки. Пенза, 2013, с.19-25.

18. Проблемы высшего библиотечного образования Азербайджана // Материалы I международной научно-практической конференции: 10-11 февраля 2013 года. Прага, 2013, с.72-75.

19. Dünya kitabxanaçılıq təcrübəsində Azərbaycan məktəbinin uğurları // Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 90 illiyinə həsr olunmuş gənc tədqiqatçıların I Beynəlxalq ümumrespublika Elmi Konfransının materialları: 25-26 aprel 2013. Bakı, 2013, s.658-659.

20. İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyət şəraitində kitabxanaçılıq təhsilində yüksək informasiya texnologiyalarının tətbiqi istiqamətləri // BDU-nun 95 illiyinə həsr olunmuş “Kitabxana-informasiya və nəşriyyat fəaliyyətinin müasir problemləri”: Respublika elmi konfransının materialları: 25 dekabr 2014. Bakı, 2014, s.61-63.

Рашад Ахмедхан оглу Гардашов
Библиотечное образование в Азербайджане
(возникновение, развитие и современное состояние)
РЕЗЮМЕ

Диссертационная работа состоит из введения, 3 глав, заключения и списка использованной литературы.

В введении была обобщена, актуальность темы, определена степень ее разработки также, обобщены цель, задачи, объект, предмет, теоретико-методологические основы исследования, методы исследования и ее научная новизна.

Первая глава диссертационной работы называется «Создание и этапы развития библиотечного образования». Современное состояние тенденции развития анализ: Происходящие изменения настоятельно требуют, чтобы высшая библиотечная школа как раньше способствовала формированию профессионализма, увеличения библиотекарей высшим профессиональным образованием, улучшение кадрового потенциала библиотек как центров информации. Цель исследования - комплексная характеристика основных направлений и тенденций развития библиотечного образования. Во второй главе, которая называется «Содержание библиотечного образования и требования», на фоне современной национальной образовательной мысли, анализируются профессиональный тезаурус библиотекаря, его структура, содержание, компоненты и государственные стандарты, определяющие стратегию библиотечного образования, а также минимум государственных требований, предъявляемых к кадровой подготовке по бакалаврской и магистерской ступеням образования. Здесь вместе с тем, были комплексно изложены вопросы непрерывной системы образования по развитию и современному состоянию научно-методической системы обеспечения библиотечного образования. Третья глава диссертации называется «Современное состояние и перспективы развития библиотечного образования». В этой главе к подробному изложению привлечены вопросы развития Библиотечного образования, место системы и опыта Библиотечных наук при эффективной организации образования, возможности внедрения ИКТ, в процессе образования в годы независимости. В Заключении был подведен итог проведенному исследованию, определены предстоящие задачи.

Rashad Ahmadkhan Gardashov
Librarian studies education in Azerbaijan.
(creation, development and modern condition)
SUMMARY

The theses consists of an introduction, three chapters, summary and bibliographic list of used literature. The actuality of the subject has been substantiated, the level of the research of the subject has been determined, the aim, duties, objects, subjects, theoretical –methodological bases, methods and scientific novelty of the research have been generalized in introduction. The first part of the thesis is called “The foundation of Librarian studies education and the levels of development”. The foundation of the Librarian studies courses, formation of the secondary school system and finally, being the main events of Azerbaijan culture and science the foundation and the levels of development of the sciences High Librarian studies have been analyses in this chapter. In the second chapter which is called “The content of Librarian studies education and its, components, state standards determining the strategy of librarian studies education minimum state demands for personnel training for bachelor and magistrate degree have been analyses by the way of modern national educational thoughts. The importance of educational plans in librarian-bibliographer personnel training has been shown and their comparative analyses have been given here. The increasing, dynamics, quality, indicators, have been explained by special diagrams.

The third part of the thesis is called “The modern condition and prospects of Librarian Studies Science”. In this chapter the development of librarian studies science, the role of the librarian studies sciences system and experiment in useful organization of education, the application opportunities of information-communication technology in education process have been analyses in detail. One of the important processes in High Librarian studies education is electron libraries and their formation fields. This fields uses the help of CT directly.

Being the computing results electron libraries are not alternative establishment but type of service .All the mentioned problems have found their wide explanation in this thesis.

The research has been summarized and future duties have been identified in the summary.

Çapa imzalanıb: 20.11.2015.
Format: 60x84 1/16. Tiraj:100.

«Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç.,125
tel./faks 596 21 44
e-mail:mutarjim@mail.ru

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

БАКИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

РАШАД АХМЕДХАН оглу ГАРДАШОВ

**БИБЛИОТЕЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
В АЗЕРБАЙДЖАНЕ**

Специальность: 3356.01 – Библиотековедение,
библиографоведение и книговедение

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по истории

Баку – 2015